

**ПОЛТАВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**Циклова комісія правових фундаментальних та професійно-
практичних дисциплін**

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ»

**для студентів денної та заочної форми навчання
спеціальність 081 Право
освітня програма Право**

Полтава 2021

Програма з навчальної дисципліни *«Міжнародний захист прав людини»*
для студентів денної та заочної форми навчання за спеціальністю 081 Право

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Анастасія ПОКРОВСЬКА, викладач,
спеціаліст

Програму затверджено на засіданні циклової комісії правових
фундаментальних та професійно - практичних дисциплін

Протокол від «__» _____ 2021 року № 1

Голова циклової комісії

_____ Олена ШАЙХАЄВА

Програму погоджено із заступником директора з навчально – виховної
роботи

_____ Алла ДИКАНЬ

«_____» _____ 2021р.

ВСТУП

Програма з навчальної дисципліни «*Міжнародний захист прав людини*» для студентів денної та заочної форми навчання за спеціальністю 081 Право.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є вивчення процесів, загальних закономірностей та специфічних особливостей виникнення й розвитку міжнародних механізмів захисту прав людини як на загальному рівні в рамках ООН, так і в рамках регіональних міжнародних організацій, при цьому – в історичних умовах, і в хронологічній послідовності.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Міжнародний захист прав людини» тісно пов'язана з такими дисциплінами: «Теорія держави та права», «Конституційне право України», «Історія держави і права».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Міжнародний захист прав людини» є оволодіння теоретичними та практичними знаннями про правову природу та юридичну сутність прав і свобод людини, форми та способи їх реалізації, а також про рині та складові елементи юридичного механізму захисту прав і свобод людини; набуття професійних практичних навичок щодо визначення, обрання та реалізації найбільш ефективних засобів захисту прав людини.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Міжнародний захист прав людини» є оволодіння знаннями у сфері захисту прав людини, засвоєння суті каталогу прав людини, розвиток навичок правильного тлумачення поняття «права людини» та вміння самостійної практичної роботи з міжнародними документами у сфері захисту прав людини. Засвоєння механізмів захисту прав людини та міжнародному та регіональному рівнях, у тому числі щодо подання скарг до міжнародних органів у сфері захисту прав людини.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі фахової передвищої освіти повинні:

знати:

- особливості розвитку ідей прав людини в історії політико-правової думки;
- сутність та правову природу поняття правового статусу особи;
- основні підходи до класифікації прав людини;
- понятійний апарат системи міжнародних стандартів з питань захисту людини та основних свобод;
- принципи, на яких ґрунтується співробітництво держав в сфері міжнародно-правового захисту прав людини;
- нормативний зміст міжнародних стандартів прав людини;
- засоби імплементації міжнародних норм з питань прав людини;

- міжнародно-правові зобов'язання України за універсальними та регіональними конвенціями з прав людини;
- тенденції розвитку інституту міжнародного захисту прав людини у міжнародному праві.

вміти:

- використовувати основні природні права та позитивні права закріплені у міжнародно-правових актах;
- враховувати процеси еволюції прав людини впродовж розвитку цивілізації;
- застосовувати отримані знання на практиці;
- користуватися міжнародно-правовою термінологією у сфері захисту прав людини;
- визначати рівень дотримання міжнародних стандартів прав людини в будь-якій державі;
- укладати національні і міжнародні документи щодо захисту прав людини відповідно до міжнародних стандартів прав людини;
- класифікувати права і свободи людини;
- визначати найбільш ефективні форми та способи реалізації прав і свобод людини;
- визначати правомірність чи неправомірність обмеження прав і свобод людини;
- визначати найбільш ефективні засоби захисту прав людини на національному та міжнародному рівнях;
- застосовувати на практиці міжнародні та європейські механізми захисту прав людини.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Становлення міжнародної системи захисту прав людини.

Права людини в правових системах світу

Підходи до класифікації прав в свобод людини і громадянина. Поняття прав і свобод. Права людини і права громадянина. Класифікація права людини за періодами їх виникнення. Класифікація прав людини за сферою їх існування. Особисті (громадянські) права. Політичні права. Економічні права. Соціальні права. Культурні права. Класифікація прав за можливістю обмеження. Абсолютні права. Відносні права. Класифікація прав за способом реалізації. Колективні та індивідуальні права.

Тема 2. Універсальний механізм захисту прав людини. Захист прав людини, що здійснюється під егідою ООН

Статут ООН, Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про

економічні, соціальні та культурні права 1966 р. Рада ООН з прав людини. Верховний Комісар ООН з прав людини. Комітет із прав людини. Комітет із економічних, соціальних та культурних прав. Комітет із ліквідації дискримінації щодо жінок. Комітет із прав дитини. Комітет проти катувань. Комітет із ліквідації расової дискримінації. Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН).

Тема 3. Загальна декларація прав людини 1948 р. як базове джерело закріплення міжнародних стандартів захисту прав людини

Передумови прийняття Загальної декларації прав людини 1948 року. Історія створення Загальної декларації прав людини. Структура Загальної декларації прав людини. Юридична природа Загальної декларації прав людини. Характеристика Загальної декларації прав людини. Роль та історичне значення Загальної декларації прав людини в міжнародно-правовому механізмі захисту прав людини.

Імплементація норм Загальної декларації прав людини до Конституції України.

Тема 4. Становлення та розвиток інституту захисту прав людини на регіональному рівні

Система регіональних органів у міжнародному механізмі захисту прав людини. Міжнародно-правове регулювання захисту прав людини в межах Ради Європи. Поняття і зміст Африканської системи захисту прав людини. Історія розвитку Африканської системи захисту прав людини. Африканська хартія прав людини і народів. Банжувська хартія. Організація африканської єдності. Африканський союз. Поняття і зміст Американської системи захисту прав людини. Історія розвитку Міжамериканської системи захисту прав людини. Американська конвенція прав людини. Організація американських держав. Американський суд з прав людини. Поняття і зміст Міжарабської системи захисту прав людини. Історія розвитку Міжарабської системи захисту прав людини. Арабська хартія прав людини. Ліга арабських держав. Арабський суд з прав людини. Захист прав людини в рамках АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії).

Тема 5. Хартія основних прав Європейського Союзу як регіональний стандарт у галузі захисту прав людини

Передумови прийняття Хартії основних прав Європейського Союзу. Прийняття Хартії основних прав ЄС. Структурно-змістовні особливості Хартії ЄС. Місце Хартії ЄС у системі джерел права ЄС. Значення Хартії основних прав ЄС. Особливі умови застосування Хартії основних прав Європейського Союзу для деяких держав-членів об'єднання.

Тема 6. Європейська система захисту прав людини. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. як загальноєвропейський стандарт основних прав людини

Рада Європи як регіональна міжнародна організація. Структура Ради Європи. Діяльність статутних органів Ради Європи в ділянці захисту прав людини. Європейський Союз як регіональна міжнародна організація. Інституційна структура Європейського Союзу.

Передумови прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Історія прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Структура Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Юридична природа Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Характеристика Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Контрольний механізм за виконанням державами-учасниками Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Роль Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у регіональному міжнародно-правовому механізмі захисту прав людини.

Тема 7. Європейський суд з прав людини

Загальна характеристика Європейського Суду з прав людини, його юрисдикція та компетенція. Склад та організаційна структура Європейського Суду з прав людини. Особливості статусу судді ЄСПЛ. Умови прийнятності індивідуальної заяви: процесуальні, змістовні (по суті), юрисдикційні критерії. Вимоги до індивідуальної заяви(скарги) до Європейського Суду з прав людини. Застосування ЄСПЛ тимчасових (захисних) заходів: поняття та умови. Пілотні рішення ЄСПЛ.

Тема 8. Обсяг та складові основних прав людини відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Загальна характеристика права людини на життя. Зобов'язання держав із захисту права на життя відповідно до ст. 2 ЄКПЛ. Смертна кара як вид покарання (Протокол № 6 ЄКПЛ). Доцільність та можливість застосування. Правомірні підстави обмеження права на життя. Екстрадиція, аборт, евтаназія як особливі випадки застосування ст. 2 ЄКПЛ. Тлумачення понять «катування», «нелюдське поводження», «таке, що принижує гідність поводження чи покарання». Загальна характеристика заборони рабства та примусової праці. Межі заборони обов'язкової чи примусової праці. Торгівля людьми як форма рабства. Загальна характеристика права людини на особисту недоторканність. Випадки правомірного позбавлення свободи. Загальна характеристика права на справедливий суд. Поняття «суд» в контексті ЄСПЛ. Право людини на доступ до суду. Гарантії права на справедливий судовий розгляд. Загальна характеристика права на повагу до приватного і сімейного життя. Зобов'язання держави щодо захисту права на повагу до приватного і сімейного життя. Право на шлюб. Загальна характеристика заборони дискримінації. Форми та види дискримінації. Поняття позитивної дискримінації. Загальна характеристика

свободи думки, совісті і релігії. Загальна характеристика свободи вираження поглядів. Загальна характеристика свободи зібрань та об'єднання. Правомірність втручання у віросповідання. Мова ненависті та свобода вираження негативного ставлення: відмежування. Обмеження свободи мирних зібрань. Загальна характеристика захисту права власності. Право на вільні вибори. Свобода пересування. Право на освіту. Заборона вислання громадянина. Заборона вислання за борг. Загальна характеристика інших прав, передбачених Протоколами до ЄКПЛ.

Тема 9. Міжнародно-правове регулювання захисту окремих категорій осіб

Особливості міжнародно-правового захисту прав жінок. Особливості міжнародно-правового захисту прав дітей. Особливості міжнародно-правового захисту прав осіб з інвалідністю. Особливості міжнародно-правового захисту прав пацієнтів. Особливості міжнародно-правового захисту прав жертв злочину. Особливості міжнародно-правового захисту прав біженців, вимушених переселенців і переміщених осіб. Особливості міжнародно-правового захисту прав меншин і корінних народів.

Тема 10. Міжамериканська система захисту прав людини

Організація американських держав як регіональна міжнародна організація. Статут Організації американських держав. Структура Організації американських держав.

Основні регіональні міжнародно-правові акти у сфері захисту прав і свобод людини. Структура Американської декларації прав і обов'язків людини 1948 року. Характеристика Американської декларації прав і обов'язків людини. Структура Американської конвенції з прав людини 1969 року. Характеристика Американської конвенції з прав людини. Статус та повноваження Міжамериканської комісії з прав людини. Діяльність Міжамериканського суду з прав людини.

Тема 11. Африканська система захисту прав людини

Африканський Союз як регіональна міжнародна організація. Статут Африканського Союзу. Структура Африканського Союзу.

Основні регіональні міжнародно-правові акти у сфері захисту прав і свобод людини. Структура Африканської хартії прав людини і народів 1981 року. Характеристика Африканської хартії прав людини і народів. Статус та повноваження Африканської комісії з прав людини і народів. Діяльність Африканського суду з прав людини і народів.

3. Рекомендована література

Основна:

1. Аракелян М.Р. Міжнародно-правовий захист прав людини: навч.-метод. посібн. Київ: Вид-во Фенікс, 2019. 194 с.

2. Баймуратов М.А. Защита прав женщин и детей в период кризисных ситуаций и международное право: монография. Одесса: Юрид. лит., 2003. 224 с.
3. Бурлак О.В. Міжнародні стандарти щодо статусу і функціонування національних установ із захисту і заохочення прав людини: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 212 с.
4. Буроменський М.В. Міжнародний і національний захист прав людини та права біженців. Харків, 2004. 198 с.
5. Войціховський А.В. Міжнародне право: підручник. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с.
6. Гончаренко О.М. Права людини в Україні. Київ: Знання, 2008. 208 с.
7. Донеллі Дж. Права людини у міжнародній політиці / пер. з англ. Т. Завалій. Львів: Кальварія, 2004. 280 с.
8. Еллінек Г. Декларація прав людини та громадянина. Одеса: Вид-во «Юрид.літер.», 2003. 97 с.
9. Загальна декларація прав людини: прийнята ООН 10.12.1948 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
10. Задорожній О.В., Поєдинок О.Р. Від теорії міжнародного до практики захисту прав людини: монографія. Київ: Фенікс, 2018. 718 с.
11. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі: прийнятий НБСЄ 01.08.1975 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055.
12. Камінська Н.В. Забезпечення гендерної рівності: проблеми теорії та практики. Київ: КНТ, 2019. 160 с.
13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята РЄ 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
14. Лукашева Е.А. Права человека. Москва: Норма, 2003. 573 с.
15. Любашенко В.І. Концепція «обов'язок захищати» і права людини. Київ: Вид-во Фенікс, 2019. 260 с.
16. Малиновська Т.М., Шорохова Г.М. Міжнародні стандарти щодо захисту прав і свобод людини у діяльності Національної поліції: науково-методичні рекомендації. Харків: ХНУВС, 2016. 70 с.
17. Малишев О.О., Усенко І.Б., Ромінський Є.В., Кириченко В.Є., Музика І.В. Права людини та основоположні свободи: історія та перспективи розвитку (до 800-річчя Великої хартії вольностей): матеріали XXXIII Міжнародної історико-правової конференції 17-20 вересня 2015 р. Київ-Херсон: ФОП Грін, 2015. 430 с.
18. Манукян В.И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии: науч.-практ. пособие. Киев: Истина, 2010. 480 с.
19. Манукян В.І. Страсбургское право. Европейский суд по правам человека. Право, практика, комментарий. Харьков: Право, 2019. 600 с.
20. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник. Київ: Фенікс, 2010. 722 с.

21. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий ООН 16.12.1966 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
22. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: прийнятий ООН 16.12.1966 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
23. Молдован В.В. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2012. 206 с.
24. Мушак Н.Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях: монографія. Київ: Ліра-К, 2014. 192 с.
25. Пазенок А.С. Права та свободи людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 176 с.
26. Петков С.В., Іванов І.В., Делія Ю.В. Забезпечення прав людини правоохоронними органами. Київ: КНТ, 2019. 241 с.
27. Потьомкін А. Захист прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері кримінального судочинства: збірник судової практики.. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 760 с.
28. Разметаєва Ю.С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства. Київ: Право, 2013. 196 с.
29. Регламент Європейського суду з прав людини: прийнятий РЄ 04.11.1998 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067.
30. Репецький В.М., Лисик В.М. Міжнародне гуманітарне право: підручник. Київ: Знання, 2007. 467 с.
31. Руднева О.М. Міжнародні стандарти прав людини та їх роль у розвитку правової системи України: монографія. Харків: ХНУВС, 2010. 351 с.
32. Савчин М.В., Менджул М.В., Рогач О.Я. Захист прав внутрішньо переміщених осіб: монографія. Ужгород: Вид-во «Рік-У», 2018. 268 с.
33. Севостьянова Н.І. Звернення до Європейського суду з прав людини як реалізація права на правосуддя: монографія. Одеса: Фенікс, 2012. 216 с.
34. Сердюк О.В., Щокін Ю.В., Яковюк І.В. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Харків: Вид-во Право, 2018. 374 с.
35. Сироїд Т.Л., Гавриленко О.А., Тітов Є.Б., Фоміна Л.О. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / під ред. Т.Л. Сироїд. Харків: Право, 2018. 292 с.
36. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Харків: Право, 2019. 310 с.
37. Устав ООН: прийнятий 26.06.1945, набув чинності 24.10.1945 // Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/ru/charte-united-nations/index.html>.

38. Хартия Европейского Союза об основных правах / под ред. С.Ю. Кашкина. М.: Юриспруденция, 2001. 208 с.

39. Хартія основних прав Європейського Союзу: прийнятий ЄС 07.12.2000 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

40. Цюрупа М.В. Міжнародне гуманітарне право: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2008. 364 с.

41. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 2-е, випр. Київ: Реферат, 2007. 848 с.

Допоміжна:

1. Акуленко В.І., Андреасян Г.А., Білорицький Г.О. Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України: монографія / під ред. В.Н. Денисова. Київ: Юстиніан, 2006. 672 с.

2. Анакіна Т.М., Гавриленко О.А., Крістані Ф. Основи права Європейського Союзу: підручник / під ред. Т. Л. Сироїд. Харків: Право, 2018. 456 с.

3. Антипенко В.Ф., Тимченко Л.Д., Беглий О.В., Радзівілл О.А. Міжнародне публічне право: підручник: у 3 т. / під ред. В. Ф. Антипенка. Київ: НАУ, 2012. Т. 1. 420 с.

4. Антипенко В.Ф., Тимченко Л.Д., Беглий О.В., Радзівілл О.А. Міжнародне публічне право: підручник: у 3 т. / під ред. В. Ф. Антипенка. Київ: НАУ, 2012. Т. 2. 348 с.

5. Антонович М.М. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 384 с.

6. Анцелевич Г.О. Покрещук О.О. Міжнародне право: підручник / Українська академія зовнішньої торгівлі. Київ: Алерта; 2003. 409 с.

7. Баймуратов М.О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс; 2018. 762 с.

8. Батрименко В.І. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2012. 323 с.

9. Буроменський М.В., Кудас І.Б., Маєвська А.А., Семенов В.С. Міжнародне право: навчальний посібник / під ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.

10. Буткевич О.В. Історія міжнародного права: підручник. Київ: Ліра-Ка, 2018. 408 с.

11. Гавриленко О.А., Сироїд Т.Л., Новікова Л.В. Історія міжнародного права: хрестоматія-практикум. Харків: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016. 676 с.

12. Георгіца А.З, Чикурлій С.О. Міжнародне публічне право: навчально-методичний посібник / Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Рута, 2002. 175 с.

13. Гердеген М. Міжнародне право / пер. з нім. Київ: К.І.С., 2011. 516 с.

14. Голуб Н.В. Україна та міжнародні організації: інформаційно-довідкове видання. Київ: Кондор, 2010. 182 с.
15. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: навчальний посібник / під ред. Ю.С. Шемшученко, Л.В. Губерський; Міністерство освіти і науки України, Київський університет права, Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 638 с.
16. Копійка В.В., Скороход Ю.С., Матвієнко В.М. Міжнародні організації: підручник / під ред. В.В. Копійки. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: ВПЦ Київський університет, 2015. 783 с.
17. Короткий Т.Р., Чайковський Ю.В. Міжнародне публічне право: начально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2009. 168 с.
18. Кошеваров В.П. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2009. 208 с.
19. Кучик О.С., Суховолець І.Р., Сельмах А.Б., Литвин Г., Тюшка А. Міжнародні організації: навчальний посібник / під заг. ред. О.С. Кучика . 2-ге вид., перероб. і доп., Київ: Знання, 2007. 749 с.
20. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом / пер. з англ. Харків: Консум, 2000. 592 с.
21. Мацко А.С. Міжнародне право: навчальний посібник. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: МАУП, 2005. 232 с.
22. Мицик В.В., Буроменський М.В., Буткевич О.В. Міжнародне публічне право: підручник / під. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. Т. 1. Основи теорії. 2019. 416 с.
23. Мицик В.В., Буроменський М.В., Гнатовський М.М. Міжнародне публічне право: підручник / під. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. Т. 2. Основні галузі. 2018. 624 с.
24. Мокій А.І., Яхно Т.П., Бабець І.Г. Міжнародні організації: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 280 с.
25. Перепьолкін С.М., Сироїд Т.Л., Філяніна Л.А. Міжнародне право: словник-довідник / під заг. ред. Т.Л. Сироїд. Харків: Юрайт, 2014. 408 с.
26. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: навчальний посібник. 2-е вид., змін. та допов. Київ: КНТ, 2010. 344 с.
27. Репецький В.М., Лисик В.М., Микієвич М.М. Міжнародне публічне право: підручник / під ред. В.М. Репецького. 2-ге вид., стер. Київ: Знання, 2012. 437 с.
28. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
29. Телипко В.Е., Овчаренко А.С. Міжнародне публічне право: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. 608 с.
30. Тимченко Л.Д. Международное право: учебник. 2-е изд., стер. Харьков: Консум, 2002. 528 с.
31. Тимченко Л.Д., Кононенко В.П. Міжнародне право: підручник. Київ: Знання, 2012. 631 с.

32. Черкес М.Ю. Міжнародне право: підручник. 6-те вид., виправ. і допов. Київ: Знання, 2011. 397 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. www.un.org – офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй (ООН);
2. www.icj-cij.org – офіційний сайт Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй (МС ООН);
3. www.coe.int – офіційний сайт Ради Європи (РЄ);
4. www.europa.eu – офіційний сайт Європейського Союзу (ЄС);
5. www.oas.org – офіційний сайт Організації американських держав (ОАД);
6. www.leagueofarabstates.net – офіційний сайт Ліги арабських країн;
7. www.au.int – офіційний сайт Африканського Союзу (АС);
8. www.asean.org – офіційний сайт Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН);
9. www.cis.minsk.by – офіційний сайт Співдружності Незалежних Держав (СНД);
10. www.osce.org – офіційний сайт Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ);
11. www.echr.coe.int – офіційний сайт Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

4. Форма підсумкового контролю успішності і навчання: залік.

5. Засоби оцінювання успішності навчання: усне і письмове опитування, тести, індивідуальні роботи, практичні завдання, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, доповіді, дискусія, модулювання судових дебатів, групові завдання, залучення студентів до формулювання та оцінки дидактичних завдань, інші види індивідуальних та групових завдань.